

กลยุทธ์การสอนสังคมศึกษาสู่การพัฒนานวัตกรรม
การจัดการเรียนรู้ตามแบบพุทธวิธี
**Social Studies Teaching Strategies for Development of
Innovative Learning Management
in the Buddhist Way**

สมควร นามสีฐาน¹ และ สุรีพร ชาบุตรบุญตริก²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

Somkuan Namseethan¹ and Sureporn Charbudboontarik²
Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus, Thailand^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: Hrwish@windowslive.com

บทคัดย่อ

กลยุทธ์ คือ การกำหนดวิธีการแนวทางการปฏิบัติแผนบูรณาการผสมผสานอย่างมีขั้นตอนการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์มีวิธีการปฏิบัติที่กำหนดขึ้นโดยผ่านการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของตนเอง เพื่อนำไปวางแผนให้สอดคล้องกับสถานะแวดล้อมตามที่มีหวังความสำเร็จในอนาคต ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 จำเป็นที่จะต้องใช้การวางแผนเชิงกลยุทธ์ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสถานะแวดล้อมที่เกิดขึ้นในแต่ละบริบทของพื้นที่นั้นๆ การจัดการกระบวนการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วยกลยุทธ์ 8 ประการ เชื่อมโยงกับการพัฒนาสมอง และสอดแทรกทักษะเข้าไปด้วย ซึ่งนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การระบุปัญหา (Problem) การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Objective) การศึกษาข้อจำกัดต่างๆ (Onstraints) การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม (Innovation) การทดลองใช้ (Experimentation) การเผยแพร่ (Dissemination) ซึ่งนวัตกรรมทางการเรียนการสอนมีคุณลักษณะคือเป็นสิ่งใหม่เกี่ยวกับการสอนทั้งหมด เป็นสิ่งที่ใหม่เพียงบางส่วน เป็นสิ่งใหม่

* วันที่รับบทความ: 30 ตุลาคม 2561; วันที่แก้ไขบทความ 19 มิถุนายน 2562; วันที่ตอบรับบทความ: 21 มิถุนายน 2562
Received: October 30, 2018; Revised: June 19, 2019; Accepted: June 21, 2019

ที่ยังอยู่ในกระบวนการทดลอง เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังแพร่หลาย และเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้วครั้งหนึ่ง ซึ่งในบทความนี้มุ่งนำเสนอให้เห็นถึงการพัฒนานวัตกรรมประเภทรูปแบบ เทคนิคและวิธีการสอน ซึ่งได้แก่ วิธีสอนตามแนวพุทธวิธีที่บูรณาการกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 9 รูปแบบ คือ 1) วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย 2) วิธีสอนแบบปจฺฉาวิจฺจนา 3) วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา 4) วิธีการสอนแบบอริยสัจ 4 5) วิธีการสอนแบบสืบสวน 6) วิธีสอนแบบไตรสิกขา 7) วิธีสอนแบบเบญจขันธ์ 8) วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ และ 9) วิธีสอนตามหลักพุทธสูตร เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นอันจะเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: กลยุทธ์การสอนสังคมศึกษา; การพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ตามแบบพุทธวิธี

Abstract

The strategy is to determine how to conduct an integrated plan incorporating a step. Actions to achieve compliance with the procedures established by the analysis of strengths, weaknesses, opportunities and threats of its own. Plan to be consistent with the environment as it leads to future success. The learning in the 21st century, the need for strategic planning in the process of learning to comply with the environmental conditions that occur in the context of each particular area. The process of learning social studies Religion and Culture The strategy consists of 8 linked to brain development and inserted into a skill this led to the development of innovative learning. Developing innovative learning management, including identifying the problem set the objective study limitations invented innovation trial, publishing. This innovative feature is that teaching is a new teaching all about It is a new part. What is new is still in the experimental process. It is something new that has been recognized and applied some are still prevalent. And it is the usual practice on one occasion. This article aims to present the development of innovative forms. Techniques and methods of teaching, including teaching Buddhist way integration with learning management, social studies, religion and culture is 9 format is 1) Method of teaching metaphors 2) Method of teaching pucchawisāchā 3) Method of teaching dhammasakajja 4) Method of teaching Ariyasāc 4 5) Method of teaching investigate 6) Method of teaching tīrīkka 7) Method of teaching Benchachanta 8) Method of teaching the sṛaththalaeyonisomnsikar laea. And 9) Method of teaching Phahusuta to be effective in learning more the result will be a learning experience.

Keywords: Social Studies Teaching Strategies; Innovation Management Learning, Buddhist Way

บทนำ

การศึกษามีบทบาทในการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ปัจจุบันสังคมโลกเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาหรือกระบวนการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทั้งตัวครูผู้สอนเองและตัวผู้เรียน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางของการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 5 ประการ คือ 1) ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเองระเบียบวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) ผู้เรียน มีความรู้ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการมีทักษะในการดำรงชีวิต 3) ผู้เรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขลักษณะนิสัย และรักการออกกำลังกายอยู่เสมอ 4) ผู้เรียนมีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองของโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ 5) ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม และมีจิตสาธารณะ (Ministry of Education, 2008 : 51)

ในศตวรรษที่ 21 การสอนสังคมศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นพื้นฐานของการศึกษาที่จะปลูกฝังคนในสังคมไทยให้พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากการเบียดเบียนสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยการนำกลยุทธ์ที่หลากหลายมาประยุกต์ใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน จุดอ่อน จุดแข็ง ปัจจัยภายใน อุปสรรคหรือข้อจำกัด และโอกาส เพื่อให้การจัดการเรียนรู้เป็นไปตามเป้าหมายได้มากขึ้น การจัดการเรียนรู้ตามแบบพุทธวิธี เป็นนวัตกรรมจัดการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้จัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์

กลยุทธ์เป็นคำที่มีความหมายมาจากการสงครามซึ่ง วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ Wattana Wongkietrat, et al. (2005 : 16-18) ได้อธิบายว่า คำว่า Strategy มาจาก Strategos ในภาษากรีก ที่เกิดจากคำว่า Stratos ซึ่งหมายถึง Army หรือกองทัพ ผสมกับคำว่า Agein ซึ่งหมายถึง Lead หรือ นำหน้าจึงทำให้นักวิชาการทางด้านการบริหารตีความหมายว่า Leading the total organization หรือการนำทางให้องค์กรโดยรวม ซึ่งมีนัยทั้งเชิงจุดมุ่งหมายและวิธีการว่าต้องการอะไรให้สำเร็จ และทำอะไรโดยที่ กิ่งพร ทองใบ Kingporn Thongbai (2002 : 2-4) ได้ให้ความหมาย กลยุทธ์ไว้ 4 ประการ ว่า กลยุทธ์ คือ วิธีการดำเนินการที่มั่นใจได้ว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการเป็นกลุ่มหรือชุดการตัดสินใจ (a set of decisions) ที่ประกอบด้วยปัจจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จในระยะยาว เป็นแผนรวม แผนสรุป หรือแผนบูรณาการผสมผสาน ซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กร และเป็นวิธีการที่องค์กรเลือกเพื่อจะดำเนินการจากจุดที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปยังจุดจุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้ ไพโรจน์ ปิยะวงษ์วัฒนา Pairoj Piyawongwattana (2002 : 20) อธิบายถึงการจัดการเชิงกลยุทธ์ ว่าเป็นการวางแผนและศึกษาภายนอกและภายในองค์กร รวมทั้งการตัดสินใจเกี่ยวกับทิศทางการดำเนินการขององค์กรที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด เพื่อให้การดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา มีลักษณะการบริหารที่กระทำเป็นเชิงรวม เป็นการวางแผนเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ นโยบายกลยุทธ์และแผนงานหลักต่างๆ ที่เป็นแนวทางและเป้าหมายขององค์กร สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ Somchai Pakkaswivat (2001 : 9) กล่าวว่า กลยุทธ์หมายถึง การวิเคราะห์ภายนอกเพื่อพิจารณาหาโอกาส (Opportunity) และภัยอันตราย (Threat) ตลอดจนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเพื่อหาจุดอ่อน (Weakness) และจุดแข็ง (Strength)

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า กลยุทธ์ หมายถึง การกำหนดวิธีการแนวทางปฏิบัติแผนบูรณาการผสมผสานอย่างมีขั้นตอนการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ มีวิธีการปฏิบัติที่กำหนดขึ้นโดยผ่านการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของตนเองเพื่อนำไปวางแผนให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมตามที่มีหวังความสำเร็จในอนาคต ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 จำเป็นที่จะต้องใช้การวางแผนเชิงกลยุทธ์ในกระบวนการ

การจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นในแต่ละบริบทกลยุทธ์การจัดการกระบวนการเรียนรู้สังคมศึกษาและวัฒนธรรม

การสร้างกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนมีความจำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้ ซึ่งการสอนสังคมศึกษา ประกอบด้วย 5 สารการเรียนรู้ ได้แก่ สารวิชาศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สารวิชาหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม สารวิชา เศรษฐศาสตร์ สารวิชาประวัติศาสตร์ และสารวิชาภูมิศาสตร์ (Wicarn Phanich, 2012 : 15-17)

ดังนั้น กลยุทธ์ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนของครูผู้สอน ได้แก่ 1) มีอิสระที่จะเลือกสิ่งที่พอใจ แสดงความคิดเห็นและลักษณะเฉพาะของตนเอง 2) ดัดแปลง สิ่งต่างๆ ให้ตรงตามความพอใจของตนเอง 3) ตรวจสอบหาความจริงเบื้องหลัง 4) เป็นตัว ของตัวเองและสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อรวมตัวกันเป็นองค์กร 5) ชอบความสนุกสนาน และการละเล่นถือเป็นส่วนหนึ่งของงาน การเรียนรู้และชีวิตทางสังคม 6) การร่วมมือและ ความสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของทุกกิจกรรม 7) ต้องการความเร็วในการสื่อสาร การหาข้อมูล และตอบคำถาม 8) สร้างนวัตกรรมต่อทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต นอกจากนี้จำเป็นต้องเสริมด้วย การพัฒนาสมอง 5 ด้าน ได้แก่ สมองด้านวิชาและวินัย ด้านสังเคราะห์ ด้านสร้างสรรค์ ด้าน เคารพให้เกียรติ และด้านจริยธรรม เพื่อให้เกิดมิติทางปัญญานอกจากนี้จำเป็นที่จะต้อง สอดแทรกทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ในทุกวิชาแกนหลักประกอบด้วย 1. ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ครูผู้สอนต้องสอดแทรกทักษะด้านการเรียนรู้และการ คิดค้นสิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา 2. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยี เนื่องจากปัจจุบันเป็น แห่งไอที ข้อมูลข่าวสาร ครูผู้สอนจำเป็นต้องใช้สื่อที่หลากหลายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ 3. ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ครูผู้สอนต้องสอดแทรกสาระสำคัญในการดำรงชีวิตและกำ ทำงาน เช่น การปรับตัว ภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วยกลยุทธ์ 8 ประการ เชื่อมโยงกับการพัฒนาสมอง 5 ด้าน และสอดแทรกทักษะ 3 ด้านเข้าไปด้วย ซึ่งนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ต่อไป

การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้สอนสังคมศึกษา ทิศนา ขัมมณี Tisana Khammani (2005 : 423) ได้ให้หลักการในการพัฒนานวัตกรรมการเรียน การสอนไว้ ดังนี้

1. การระบุปัญหา (Problem) ความคิดในการพัฒนานวัตกรรมนั้น ส่วนใหญ่จะเริ่มจากการมองเห็นปัญหา และต้องการแก้ไขปัญหานั้นให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพ

2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Objective) เมื่อกำหนดปัญหาแล้วก็กำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อจัดทำหรือพัฒนานวัตกรรมให้มีคุณสมบัติ หรือลักษณะตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

3. การศึกษาข้อจำกัดต่างๆ (Onstraints) ผู้พัฒนาทางด้านการเรียนการสอนต้องศึกษาข้อมูลของปัญหาและข้อจำกัดที่จะใช้นวัตกรรมนั้น เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ได้จริง

4. การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม (Innovation) ผู้จัดทำหรือพัฒนานวัตกรรมจะต้องมีความรู้ประสบการณ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งอาจนำของเก่ามาปรับปรุงดัดแปลง เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและทำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรืออาจคิดค้นขึ้นมาใหม่ทั้งหมด นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนมีรูปแบบแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหาหรือวัตถุประสงค์ของนวัตกรรมนั้น เช่น อาจมีลักษณะเป็นแนวความคิด หลักการ แนวทางระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เทคนิค หรือสิ่งประดิษฐ์ และเทคโนโลยี เป็นต้น

5. การทดลองใช้ (Experimentation) เมื่อคิดค้นหรือผลิตนวัตกรรมด้านการเรียนการสอนแล้วต้องทดลองใช้นวัตกรรม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเป็นการประเมินผล และปรับปรุงแก้ไขผลการทดลองจะทำให้ได้ข้อมูลมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมต่อไป ถ้าหากมีการทดลองใช้นวัตกรรมหลายครั้งก็ย่อมมีการมั่นใจในประสิทธิภาพของนวัตกรรมนั้น

6. การเผยแพร่ (Dissemination) เมื่อมั่นใจว่านวัตกรรมที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพแล้วก็สามารถนำไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก สำลี ทองธิว Samlee Thongthiw (2002 : 99-146) ได้กล่าวถึงรูปแบบการเผยแพร่นวัตกรรมที่นิยมกันมี 4 รูปแบบ คือ 1. การเผยแพร่ที่อิงการใช้อำนาจสนับสนุนจากเบื้องสูง (Authority Innovation Decision Model) เป็นการเผยแพร่โดยการชักจูงให้ผู้มีอำนาจในระดับสูงเห็นความสำคัญในการใช้นวัตกรรมนั้น และตัดสินใจสั่งการไปยังผู้ใช้ซึ่งอยู่ในระดับล่างให้ใช้นวัตกรรมนั้น 2. การเผยแพร่แบบใช้มนุษยสัมพันธ์ (Human Interaction Model) เป็นการเผยแพร่โดยการชักจูงบุคคลที่จะใช้หรือเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมนั้นโดยการให้ความรู้ความเข้าใจและให้ความช่วยเหลือในการทดลองใช้ 3. การเผยแพร่การใช้นวัตกรรม (User Participaiton Model) เป็นการเผยแพร่

ถึงตัวผู้ใช้นวัตกรรมโดยตรง คือ ครู 4. การเผยแพร่แบบผสม (Eclectic Process of Change Model) เป็นการเผยแพร่นวัตกรรมผ่านตัวกลาง ซึ่งเป็นหน้าที่เชื่อมระหว่างกลุ่มผู้ต้องการเผยแพร่ นวัตกรรมทางด้านการเรียนการสอนกับกลุ่มผู้ต้องการใช้นวัตกรรม ตัวกลางเผยแพร่ นวัตกรรมอาจใช้วิธีการเผยแพร่ทั้ง 3 วิธี ดังกล่าวผสมผสานกัน เมื่อนวัตกรรมด้านการเรียนการสอนได้เผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายต่างๆ พอสมควรก็จะสามารถพิสูจน์ได้ว่า นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนนั้นเป็นที่ยอมรับกันในระดับใด หากได้รับการยอมรับถึงในระดับการนำไปใช้อย่างแพร่หลายในระบบงานปกติต่อไปก็จะเปลี่ยนจากสภาพจากนวัตกรรม เป็นวิธีการปฏิบัติโดยทั่วไป นับได้ว่านวัตกรรมด้านการเรียนการสอนนั้นประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ นวัตกรรมบางอย่างได้รับการยอมรับและนำไปใช้เพียงระยะหนึ่ง แต่นวัตกรรมบางอย่างได้รับการยอมรับนำไปใช้แต่ไม่แพร่หลายก็เลิกใช้ นวัตกรรมบางอย่างไม่ได้รับการยอมรับนำไปใช้เลย ซึ่งคงต้องมีการเริ่มต้นใหม่ตั้งแต่ขั้นแรกเป็นต้นไป นวัตกรรมบางอย่างก็ตายไปไม่มีการนำไปใช้เลย ดังนั้นผู้ผลิตนวัตกรรมควรตรวจสอบข้อมูล ความสำคัญความจำเป็นของนวัตกรรมชนิดต่างๆก่อนที่จะตัดสินใจผลิต

คุณลักษณะนวัตกรรมทางการเรียนการสอนที่ควรมีซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

1. เป็นสิ่งใหม่เกี่ยวกับการสอนทั้งหมด เช่น วิธีสอนใหม่ๆ สื่อการสอนใหม่ ซึ่งไม่เคยมีใครทำมาก่อน
2. เป็นสิ่งใหม่เพียงบางส่วน เช่น มีการผลิตชุดการเรียนการสอนรูปแบบใหม่ แต่ยังคงมีรูปแบบเดิมเป็นหลักอยู่
3. เป็นสิ่งใหม่ที่ยังอยู่ในกระบวนการทดลองว่ามีประสิทธิภาพในการนำไปใช้ มากน้อยเพียงใด
4. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังแพร่หลาย
5. เป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้วครั้งหนึ่งแต่ไม่ค่อยได้ผลเนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุน ต่อมาได้นำมาปรับปรุงใหม่ทดลองใช้และเผยแพร่จัดว่าเป็นนวัตกรรมได้ในกรณีสิ่งนั้น ที่นำมาใช้จนกลายเป็นสิ่งปกติของระบบงานนั้นไม่จัดว่าเป็นนวัตกรรม พิชิต ฤทธิ์จรูญ Pichit Rritjaroon (2007 : 3) ได้กล่าวถึง นวัตกรรมทางการเรียนการสอนว่า นวัตกรรมที่ผลิตออกมาทางด้านการเรียนการสอนมีจำนวนมากแต่สามารถจำแนกประเภทได้ ดังนี้

1. นวัตกรรมประเภทผลิตภัณฑ์หรือสิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรมประเภทนี้มีลักษณะเป็นสื่อที่ช่วยในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจกระจ่างชัดเจนในเรื่องที่เรียนหรือทำให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาการเรียนรู้ในทักษะด้านต่างๆ ได้เร็วยิ่งขึ้น นวัตกรรมประเภทนี้ได้แก่ชุดการเรียน ชุดการสอน ชุดการเรียนการสอน แบบฝึกทักษะ ชุดการฝึก ชุดฝึกทักษะ การเรียนรู้ แบบสื่อผสมบทเรียนโปรแกรม เกม การ์ตูน นิทาน เอกสารประกอบการเรียนรู้ เอกสารประกอบการเรียนการสอน เอกสารประกอบการสอน ฯลฯ

2. นวัตกรรมประเภทรูปแบบ เทคนิค และ วิธีการสอน นวัตกรรมประเภทนี้เป็นการใช้วิธีการสอนหรือเทคนิคการสอนในรูปแบบต่างๆ ที่นักการศึกษาได้คิดค้นเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อันให้ผู้เรียนทั้งในด้านการความรู้ ทักษะกระบวนการ และเจตคติซึ่งมีวิธีการสอนและเทคนิคการสอนจำนวนมาก ได้แก่วิธีการสอนคิด วิธีการสอนโดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ CIPPA MODEL วัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT วิธีสอนตามแนวพุทธวิธี วิธีสอนแบบบูรณาการ วิธีสอนโครงงาน วิธีสอนโดยการตั้งคำถาม Constructivism ฯลฯ

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า การพัฒนานวัตกรรมได้แก่ การระบุปัญหา (Problem) การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Objective) การศึกษาข้อจำกัดต่างๆ (Onstraints) การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม (Innovation) การทดลองใช้ (Experimentation) การเผยแพร่ (Dissemination) ซึ่งนวัตกรรมทางการเรียนการสอนมีคุณลักษณะคือเป็นสิ่งใหม่เกี่ยวกับการสอนทั้งหมด เป็นสิ่งใหม่เพียงบางส่วน เป็นสิ่งใหม่ที่ยังอยู่ในกระบวนการทดลองเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังแพร่หลาย และเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้วครั้งหนึ่ง ซึ่งในบทความนี้มุ่งนำเสนอให้เห็นถึงการพัฒนา นวัตกรรมประเภทรูปแบบ เทคนิคและวิธีการสอน ซึ่งได้แก่ วิธีสอนตามแนวพุทธวิธีที่บูรณาการกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ต่อไป

การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามแนวการสอนแบบพุทธวิธี

หลักการสอนตามแนวพุทธวิธีมุ่งเน้นที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูผู้สอนจะต้องรู้จักผู้เรียนเป็นอย่างดีเสียก่อนแล้ว ต้องจัดบรรยากาศในการเรียนรู้ จัดลำดับความยากง่ายของเนื้อหา ยึดหยุ่นนำเอาหลักจิตวิทยาในการสอน มาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ (Uthai Vorametheesrisakul et al., 2561 : 71-81) วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเน้นพอ

สรุปได้ว่ามี 3 ลักษณะ คือ 1. สอนแบบร้อยกรอง 2. ร้อยแก้ว 3. สอนแบบร้อยแก้วผสมร้อยกรอง ตัวอย่าง คือ พระสูตรที่มีคาถาไม่ใช้พุทธ วิธีการสอนตามแนวพุทธวิธี มี 6 วิธีดังต่อไปนี้ (Tisana Khammani, 2005 : 423)

1. วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย หมายถึง การสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคน กับสัตว์หรือสิ่งของต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่ายชัดเจนและสมจริง ใช้วิธีบรรยาย อธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยากเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย จะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่นำมาเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยที่ชัดเจนและตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนในเรื่องนั้นๆ มากที่สุด

2. วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา หมายถึง การสอนที่ใช้การถาม - ตอบ ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน โดยผู้สอนจะเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ หรือผู้เรียนเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ เพราะในการตอบคำถามนี้ ผู้สอน จะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้ผู้เรียนช่วยกันตอบ เป็นวิธีทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะด้านปัญญา คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

3. วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา หมายถึง การสอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติตามหลักศีล 5 หรือการขาดหลักธรรม ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรม มีลักษณะการสนทนา 1) อภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียนจนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ 2) ชักถามกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครูผู้สอน โดยนักเรียนเป็นฝ่ายถาม หรือฝ่ายตอบสลับกัน หรือนักเรียนและครูผู้สอนสลับกันถาม-ตอบจนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ 3) ตั้งตัวแทนขึ้นชักถามกันระหว่างนักเรียนทั้งสองฝ่าย จนสรุปหลักธรรมได้วิธีการสอนแบบนี้เหมาะกับผู้เรียนที่มีพื้นฐานความรู้พอสมควร และต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น ใช้ได้ดีกับผู้เรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การชักถาม ได้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย และอธิบายได้ดีพอสมควร

4. วิธีการสอนแบบอริยสัจ 4 มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทุกข์ ครูผู้สอนช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาศึกษาดูปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ด้วยความรอบครอบ และพยายามกำหนดขอบเขตของปัญหา ซึ่งนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้ 2) ขั้นตั้งสมมติฐานหรือขั้นสมุทัยครูช่วยให้นักเรียนได้พิจารณาว่าสาเหตุของปัญหาที่ยกขึ้นมาตามขั้นที่ 1 มีอะไรบ้าง ในการแก้ไขปัญหาดังนั้นจะต้องแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหานั้นๆ ในการแก้ปัญหา สามารถทำอะไรได้บ้าง กำหนดสิ่งที่จะกระทำ

เป็นข้อๆ 3) ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูลหรือขั้นนิโรธ ครูผู้สอนต้องให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในขั้นที่ 2 เมื่อทดลองแล้วต้องจดบันทึกเป็นข้อมูลเพื่อพิจารณาในขั้นต่อไปและ 4) ขั้นวิเคราะห์และสรุปผลหรือขั้นมรรค จากการทดลองกระทำด้วยตัวเองแล้วย่อมได้ผลออกมาให้เห็นชัด แก้ปัญหาได้แน่นอนแล้วและได้บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่เราต้องการแล้ววิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จดบันทึกไว้แล้วว่าจะทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาในขั้นที่ 1 สำเร็จ จากการวิเคราะห์จะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหาได้จริง เป็นแนวทางปฏิบัติและลงมือทำได้อย่างเต็มที่

5. วิธีการสอนแบบสืบสวน สอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์มีแนวคิดว่า การสืบสวน สอบสวน เป็นกระบวนการหาความจริง และวิธีแก้ปัญหาด้วยการตั้งคำถามในแนวกระบวนการวิทยาศาสตร์ ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยมีขั้นตอน คือ 1) การเห็นปัญหา และการวิเคราะห์ปัญหา 2) การเสนอเหตุแห่งปัญหาในรูปการตั้งสมมติฐาน 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล 4) การทดลองสมมติฐานด้วยข้อมูลและ 5) การสรุปผล

6. วิธีสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ประกอบด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นศีล (ศีลสิกขา) คือ การควบคุมให้ผู้เรียนอยู่ในกฎระเบียบวินัย ทั้งทางกายและวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียน 2) ขั้นสมาธิ (จิตตสิกขา) คือ การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุมสติให้ผู้เรียนรวบรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว ผู้เรียนตัดสิ่งรบกวนออกจากความคิดและจิตใจและ 3) ขั้นปัญญา (ปัญญาสิกขา) คือ ขั้นผู้เรียนใช้สมาธิพลัง การมีจิตแน่วแน่ ทำความเข้าใจในปัญหา การหาเหตุของปัญหาเพื่อแก้ไขปัญหาคิดพิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจ และแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาญาณขึ้นในตัวเอง มีโน้ตค้นในเรื่องนั้นๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง การสอนแบบไตรสิกขามีความเชื่อว่า คนจะมีปัญญาเกิดจากการฝึกกำลังใจให้แน่วแน่ มีสมาธิ เมื่อทางกายควบคุมสติได้ จิตใจก็สงบ ช่วยให้งำลังความคิดดี เกิดปัญญารู้แจ้ง

7. วิธีสอนแบบเบญจขันธ์ คือการใช้หลักยึดมั่นถือมั่นในขั้นที่ 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) กำหนดและเสนอสิ่งเร้า (รูปขันธ์) โดยครูผู้สอนกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งสัมผัสรับรู้แล้วเกิดอารมณ์ความรู้สึกในสถานการณ์หลายๆ สถานการณ์ 2) รับรู้ (เวทนาขันธ์) ครูผู้สอนควบคุมการสัมผัสให้นักเรียนได้สัมผัสด้วยอายตนะทั้ง 6 ให้ถูกช่องทางรับรู้อย่างแท้จริง และใช้คำถามแนะแนวทางการรับรู้ 3) วิเคราะห์เหตุผล และสังเคราะห์ความรู้สึก (สัญญาขันธ์) ครูผู้สอนตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียน

คิดแยกแยะ ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ใช้คำถามเพื่อให้ผู้เรียนสรุปความรู้สึกขั้นต้นที่เกิดภายในจิตใจ 4) ตัดสินความดีงาม (สังขารขันธ) เป็นขั้นให้ผู้เรียนวิจารณ์ความผิด ความถูก ความดีงาม ความชั่วร้าย ความเหมาะสมควรประพฤติ ไม่ควรประพฤติและ 5) ก่อเกิดอุปนิสัย หรือคุณธรรมฝังใจ (วิญญานขันธ) เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อโน้มนำความดีหรือความรู้สึกอันชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตน เป็นคำถามให้ผู้เรียนตอบโดยคำนึงถึงตนเองเป็นที่ตั้ง

8. วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมี 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียน และบทเรียน การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ 2) ขั้นสอน ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียนหรือเสนอหัวข้อเรื่องประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่างๆ ครูผู้สอนแนะนำแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล นักเรียนฝึกรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการโดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และทักษะทางสังคม จัดกิจกรรมที่ปลูกเร้าให้เกิดการคิดวิธีต่างๆ ฝึกสรุปประเด็นข้อมูล ความรู้ และเปรียบเทียบประเมินค่าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ จัดเป็นทางเลือกและทางออกของการแก้ปัญหา ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจนั้นให้ประจักษ์จริง และ 3) ขั้นสรุป ครูผู้สอนและนักเรียนสังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขให้ปฏิบัติถูกต้อง อภิปรายและสอบถามข้อสงสัย สรุปผลการปฏิบัติ สรุปบทเรียน วัดและประเมินผล การสอนโดยการสร้างศรัทธานั้น ครูผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีคิดโดยแยกคานำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน ครูและนักเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นักเรียนได้มีโอกาสคิดแสดงออก ปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

9. วิธีสอนตามหลักพุทธศตวรรษการเรียนรู้การสอนตามหลักพุทธศตวรรษ มี 3 ขั้นตอน

ดังนี้ 1) การสร้างศรัทธา คือ การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม บุคลิกภาพของครู และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน การเสนอสิ่งเร้าและสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้ 2) การฝึกทักษะภาษาตามหลักพุทธศตวรรษ ได้แก่ การฝึกหัดฟัง พูด อ่าน เขียน (พุทธศตวรรษ) การฝึกปรือมือเพื่อจับประเด็นสาระและจดจำ (ธตา) การฝึกฝน ฝึกการใช้ภาษาให้

แคล่วคล่องชัดเจน (วจสา ปริจิตา) การฝึกคิดพิจารณาจนเข้าใจแจ่มแจ้ง (มนสาณูเบกขิตา) คือ คิดจำแนกแยกแยะ คิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ คิดสรุปหลักการการฝึกสรุปรวมสาระความรู้เป็นหลักการด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้งและนำไปใช้ได้จริง (ทัญญูยา สุปฏิวิทธา) และ 3) การมองตนและประเมินของกัลยาณมิตร ได้แก่ การวัดและประเมินตนเอง การวัดและประเมินโดยนักเรียนด้วยกัน การวัดและประเมินโดยครูผู้สอนการซ่อมเสริมและช่วยเหลือกันฉันกัลยาณมิตรสรุปได้ว่า การสอนตามหลักพุทธ เน้นการสร้างศรัทธาที่ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน เน้นการฝึกหัด ฝึกปรือ และฝึกฝน เน้นการฝึกคิดอย่างถูกต้องแยบคายและเน้นการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน

บทสรุป

กลยุทธ์ คือ การกำหนดวิธีการแนวทางปฏิบัติแผนบูรณาการผสมผสานอย่างมีขั้นตอนการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์มีวิธีการปฏิบัติที่กำหนดขึ้นโดยผ่านการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของตนเอง เพื่อนำไปวางแผนให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมที่มุ่งหวังความสำเร็จในอนาคต ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 จำเป็นที่จะต้องใช้การวางแผนเชิงกลยุทธ์ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นในแต่ละบริบทของพื้นที่นั้น ๆ การจัดการกระบวนการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วยกลยุทธ์ 8 ประการ เชื่อมโยงกับการพัฒนาสมอง 5 ด้าน และสอดคล้องทักษะ 3 ด้าน เข้าไปด้วย ซึ่งนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การระบุปัญหา (Problem) การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Objective) การศึกษาข้อจำกัดต่างๆ (Onstraints) การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม (Innovation) การทดลองใช้ (Experimentation) การเผยแพร่ (Dissemination) ซึ่งนวัตกรรมทางการเรียนการสอนมีคุณลักษณะคือเป็นสิ่งใหม่เกี่ยวกับการสอนทั้งหมด เป็นสิ่งใหม่เพียงบางส่วน เป็นสิ่งใหม่ที่ยังอยู่ในกระบวนการทดลอง เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังแพร่หลาย และเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้วครั้งหนึ่ง ซึ่งในบทความนี้มุ่งนำเสนอให้เห็นถึงการพัฒนานวัตกรรมประเภทรูปแบบเทคนิคและวิธีการสอน ซึ่งได้แก่ วิธีสอนตามแนวพุทธวิธีที่บูรณาการกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 9 รูปแบบ คือ 1) วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย 2) วิธีสอนแบบปจฺฉาวิสนา 3.วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา 4.วิธีการสอนแบบอริยสัจ 4 5.วิธีการสอน

แบบสืบสวน 6.วิธีสอนแบบไตรสิกขา 7.วิธีสอนแบบเบญจชั้น 8.วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ และ 9.วิธีสอนตามหลักพุทธ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

การจัดกระบวนการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วยกลยุทธ 8 ประการ เชื่อมโยงกับการพัฒนาสมอง และสอดแทรกทักษะเข้าไปด้วย ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การระบุปัญหา (Problem) การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Objective) การศึกษาข้อจำกัดต่างๆ(Onstraints) การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม (Innovation) การทดลองใช้ (Experimentation) การเผยแพร่ (Dissemination) ซึ่งนวัตกรรมทางการเรียนการสอนมีคุณลักษณะคือเป็นสิ่งใหม่เกี่ยวกับการสอนทั้งหมด เป็นสิ่งใหม่เพียงบางส่วน เป็นสิ่งใหม่ ที่ยังอยู่ในกระบวนการทดลอง เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังแพร่หลาย และเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้วครั้งหนึ่ง ซึ่งในบทความนี้มุ่งนำเสนอให้เห็นถึงการพัฒนาวัตกรรมการประเภทรูปแบบเทคนิคและวิธีการสอน ซึ่งได้แก่ วิธีสอนตามแนวพุทธวิธีที่บูรณาการกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 9 รูปแบบ คือ 1) วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย 2) วิธีสอนแบบปฐกวีลีลา 3.วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา 4.วิธีการสอนแบบอริยสัจ 4 5.วิธีการสอนแบบสืบสวน 6.วิธีสอนแบบไตรสิกขา 7.วิธีสอนแบบเบญจชั้น 8.วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ และ 9.วิธีสอนตามหลักพุทธ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นอันจะเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง

References

- Kingporn Thongbai. (2002). *Concepts of Strategic Management.in the teaching document Strategic Management in Public Sector, Volume 1.* Nonthaburi: SukhothaiThammathirat Open University.
- Ministry of Education. (2008). *Core Curriculum Basic Education 2008.* Bangkok: Cooperative Rallies of Thailand Limited.
- Pairroj Piyawongwattana. (2002). *Strategic Management.* Bangkok: Chulalongkorn University.

- Pichit Rritjaroon. (2007). Types of innovation in teaching and learning. *Online*. Retrieved September 30, 2018. from:
<http://www.ipesp.ac.th/learning/technology/html/shap%201/bot1-7.html>
- Somchai Pakkaswiwat. (2001). *Strategic Management*. (5th ed.). Bangkok: Amarin.
- Salee Thongthiw. (2002). *Publication of educational innovations for administrators And teachers of the education reform era*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Tisana Khammani. (2005). *Teaching Patterns: Multiple Choice*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Uthai Vorametheesrisakul, et al. (2018). Buddhist teaching methods. *Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus*, 5(1), 71-81.
- Wattana Wongkietrat, et al. (2005). *Strategic Planning for Art. Excellence*. Bangkok: Inno Giant.
- Wicarn Phanich.(2012). *Criteria for learning in the 21st century*. Bangkok: Saritwongfoundation.